

BUGÜNKÜ TATAR ŞİİRDEN BİR ÖRNEK: RAZİL VELİYEV

ÖZKAN ÖZTEKTEN

Eski ve köklü bir geçmişe sahip Tatar şiirinin bugünkü temsilcilerinden Razil İsmail oğlu Veliyev, 1947 yılının 4 Ocak günü Tataristan'ın Tüben Kama bölgesi (eski adı Şiremet) Taşlık köyünde doğmuştur. Tahsiline doğduğu köyde başlamış, sonra da sekiz yıllık Şengelci mektebinde ve Tüben kama ortaokulunda devam etmiştir. 1965 yılında Kazan Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümüne giren Veliyev, edebiyata ve özellikle şiire iyice merak salınca, bu okulu ikinci sınıftayken bırakarak, 1967 yılında Moskova'daki M. Gorki Edebiyat Enstitüsüne geçer. Bu enstitüde dönemin ustalarından dersler alır. Onun sanatına yön verenlerin başında gelen meşhur şair Lev Oşanın ile de bu enstitüde okuduğu sıralarda (1967-1972) tanışır. Oşanın, ona kendi tecrübelerini ve bilgilerini aktarır, âdeta ustası olur. Ancak Oşanın, bugün şairi kendi öğrencisi gibi değil, bir dost ve hatta bir üstat olarak kabul eder.

Veliyev, küçük yaşlardan beri şiirler yazmıştır. Hatta bu şiirleri bölge gazetelerinde de yayımlanmıştır. İlk şiir kitabı ise 1971 yılında basılan *Zeñger Kabırçıklar* (Kazan) adlı eseridir. Daha 21 yaşındayken "*Ét Koyaşı*" adında bir uzun hikâye (povest) kitabı da yazmış; ancak sansüre uğradığı için bu eseri yayımlanamamıştır.

Diğer şiir kitapları; *Yeşén Tamırı* (Kazan 1977), *Hıyaly Miyavbike* (Kazan 1976), *Bez, Koyaş Balaları* (Kazan 1981), *Opredelenie Lyubvi = Aşkın Tarifî* (Rusça, Moskova 1984), *Yedkar* (Kazan 1987), *Bér Almanı Bişke Büleyék* (Kazan, 1992), *Kaytavaz Kayda Yeşiy* (Kazan 1994), *Kışkı Uçak* (Kazan 1994); hikâye (povest) kitapları; *Yeşiyés Kile* (Kazan 1982), *Jit Hoçetsiya = Yaşamak İstiyorum* (Rusça, Moskova, 1983, 1986, 1989), *Miras* (Kazan 1990); tiyatro eserleri ise *Eyde Bartyk, Kızlar Kariyk* (Kazan 1989), *İy Maşına Maşına, Citté Miném Başıma* (Kazan 1990) adlarıyla basılmıştır. Ayrıca *Kükler Biyék* (Kazan 1983) adında, denemeleri ve sosyopolitik yazılarından oluşan bir eseri de vardır.

Bunların dışında birçok makalesi ve tercümeleleri olan Razil Veliyev, bestelenmiş olan yüzden fazla şarkının da yazarıdır. Veliyev, şarkı (cır) yazmaya Oşanın'den etkilenererek ve İlham Şakirov'un teşvikiyle başlamıştır. Şair, bu sahada epey başarılı kabul edilir. Onun şarkılarında kendinin ve halkın hayatından izler, vatan ve memleket kavramları, saf ve gerçek sevgi, doğruluk ve dostluk yer almaktadır.

1982'de Musa Celil, 1990'da Abdullah Aliş ödüllerini alan Veliyev, 1995'te de yılın adamı seçilmiştir, 1986 yılından beri Tataristan Milli Kütüphanesi müdürü ve 1990'dan bu yana da Tataristan milletvekilidir.

Razil Veliyev, sadece şiirinde değil, nesir, tiyatro, kültür ve bilim konularında da başarılıdır. Bu sebeple, o şair ve yazarlığının yanı sıra, bir kültür adamı ve siyasetçi olarak da tanınmaktadır¹.

Razil Veliyev'in buraya aldığımız şiirleri, son şiir kitabı *Süzlerden Disbé*'de (Kazan 1996) yayımlanmıştır.

İdél

Yarlarına yatıp İdél aga,
Kazan tora anı ozatıp.
Akçarlar küz yeşédey, yılga...
Kübék dulkın, güya akbüz at.

Yarga berdé dulkın Bolgarını da,
Gasırlarını aldı yakadan.
Etil de ul, idél de ul buldı,
Volga dip te indé atalgan.

Cır eylensén, yılga aksın gına!
Kilsén Pugaç, yözsén Razınnar...

İdil

Sahillerine yatıp İdil akıyor,
Kazan onu uğurluyor.
Martılar göz yaşı gibi, nehir...
Köpük dalga, âdeta küheylan

Kıyıya çarptı dalga Bulgar'ı da,
Asırları aldı karşı yakadan.
Etil de o, İdil de o oldu,
Volga diye şimdi ad alan.

Dünya dönsün, nehir aksın hep!
Gelsin Pugaç², yüzsün Razınlar³...

1 *Tatar Edipleré: Razil Veliyev*, Tataristan Milliy Kitaphanesé, Kazan-Meskev 1996; Marsel Galiyev, *Yazmuşka Rahmet*, (Razil Veliyevke 50 Yeş); *Kazan Utları*, 891. S., 1.1997, s. 154-169.

2 Yemelyan İvanoviç Pugaçev. Don Kazağı. 1773-1774 Rus halk ayaklanması lideri ve halk kahramanı.

3 Stepan Timofeyeviç Stenka (Razin). Don Kazağı. 1670-1671 köylü ayaklanması lideri ve halk kahramanı.

Anı maktap cırlar çıgarsınnar,
Yar komına dastan yazsınnar.

Bér ceydeler anı, bér kıstılar...
E bizge ul gél zur, gél köçlé.
İdél koygan diñgéz sayıga bara,
Kéşélernéñ hetéré şikéllé.

Afet kilse, anı kargadılar
Hem başladı iméş-miméşé
Yugıyse bit bozlar, kış bülégé,
E dulkınnar, davıl, cil éşé.

... Yılga da min. Başka bérkém de yuk.
Eytérséñ le cirde béz géne.
Yarlarına kısılıp idél yata,
Kısalangan iské közgédey.

Ağıydélde Boz Kite

Ufa küre, ul Tukaynı küre,
Küre anı yıllar üteliy.
Tatar-Başkort begiréne ütép,
İşétéle Tukay yütelé.

İl afette çakta, şagıyr, korban,
İl çirlese, şagıyr yütelliy
Açı yazmış gél şagıyrge nasıyp...
Nik saylamıy yazmış bütenné?!

Yazlar aña nazlar kitérmedé,
Bér kıznı yuk hetta üpkené...

*Onu överek türküler yaksınlar,
Sahilin kumuna destan yazsınlar.*

*Bir yaydılar onu, bir kıstılar...
Bizde ise o hep büyük, hep güçlü.
İdil'in aktığı deniz sığlaşıp duruyor,
İnsanların hafızası gibi.*

*Afet gelse, onu lânetlediler
Ve başladı dedikodusu...
Hâlbuki buzlardır, kış hediyesi,
Dalgalar ise fırtına, rüzgâr işi.*

*... Nehir ve ben. Başka hiç kimse yok.
Sanki yer yüzünde sadece biz.
Sahillerine kısılıp idil yatıyor,
Çerçeveye alınmış eski bir ayna gibi.*

(s. 30.)

Ak İdil'de Buz Gidiyor

*Ufa görür, o Tukay'ı görür,
Görür onu yıllar ötesinden
Tatar-Başkort ciğerini deşip,
İşitilir Tukay öksürüğü⁴.*

*Ülke afetteyken, şair, kurban,
Ülke hastalansa, şair öksürür,
Kötü kader hep şaire nasip...
Niye seçmez kader başkasını?!*

*Yazlar ona nazlar getirmedi,
Bir kız da yok öptüğü...*

4 Tatar şiirinin en büyük temsilcisi Abdullah Tukay, 14 Nisan 1886 tarihinde doğmuştur. Kısa süren ömrüne birçok eseri şair, döneminin amansız hastalığı veremden, acılar içinde kıvrılarak 15 Nisan 1913 yılında 27 yaşındayken vefat etmiştir.

Resey buylap Tukay cılı ézliy,
Ézliy Tukay... Yartı üpkelé.

*Rusya boyunca Tukay sıcaklık arar,
Arar Tukay... Yarı ciğerle.*

Ul Ufaga kile, béle çönkiy
Gafuriyé anda kötkenné.
... Agıydélde iñrep bozlar kite,
Eytérsén le Tukay yütelliy.

*O Ufa'ya gelir, bilir çünkü
Gafuri'sinin⁵ orada beklediğini.
... Ak İdil'de inleyerek buzlar gidiyor,
Sanırsın ki Tukay öksürüyor.*

Yazlarını ul bézden aidan küre,
Küre Tukay yıllar üteliy.
Tatar-Başkurt! Tukay-Gafuriyday
Meñgélékke béрге üt elé!

*Yazları o bizden evvel görür,
Görür Tukay yıllar ötesinden.
Tatar-Başkurt! Tukay ve Gafuri gibi
Sonsuzluğa beraber ulaş artık!*

(s. 66.)

* * *

Hatlarıñnı utka yaktım sinéñ.
“Sagış” süzé, “sagınam” süzé,
“Söyem süzé yandı.
Ütken yazda utka salıp miné
“Söyem” süzén, “sagınam” süzén,
“Sagış” süzén, alğan idéñ.
Kire bir alarnı!
Gönahlarım bik kübeygen iken...
Sinéñ yanga yörgénde
Yulımdağı bér yörekné taptaganmın.
Hezér tüliym anı.
Karaşımñnı bér cılısın kötép,
Salkın yörgen kızını küre torıp,
Köle-köle yanar yıllarımın aldın.
Kire bir alarnı!

*Mektuplarını ateşte yaktım senin.
“Hasret” sözü, “özlüyorum” sözü,
“Seviyorum” sözü yandı.
Geçen yaz ateşe atıp beni
“Seviyorum” sözünü, “özlüyorum” sözünü
“Hasret” sözünü almıştım.
Geri ve onları!
Günahlarım pek çoğalmış meğer...
Senin yanına koşarken
Yolumdaki bir yüreği ezmişim.
Şimdi ödüyorum onu.
Bakışımın bir sıcaklığını bekleyerek,
Soğuk gezen kızı görüp,
Güle güle yanar yıllarımı aldın.
Geri ver onları!*

5 Mecit Gafuri (1880-1934) Tatar-Başkurt şiirinin önemli temsilcilerinden XX. asır edebî dilinin gelişme-
sinde önemli rol oynamıştır. Tukay'ın çağdaşı ve yoldaşıdır.

E... Yuk... Alar... Yandı indé...
Hatlarıñını utka yaktım sinéñ.

*Fakat... Yok... Onlar... Yandı artık...
Mektuplarını ateşte yaktım senin.*

(s. 107)

* * *

Tav Kızına

Tavlarıñ tora dumanda
Tuñıp, öşép, kaltırıp.
Bozların éretér idim
Can cılısına urap.

Dağ Kızına

*Dağların hep siste
Donup, üşüyüp, titreyip.
Buzlarını eritirdim
Can sıcağına sarıp.*

Töş indè, töş sin tübenge,
Min meñgé tavga ménmem.
Sular da aga üzenge,
Taşlar tegeriy tüben.

*İn artık, in sen aşığıya,
Ben ebediyyen dağa çıkmam.
Sular da akıyor ovaya,
Taşlar yuvarlanır aşığıya.*

Kıyılarda yeşiy almıy
Üzen cirde tугan ten...
Sikér eyde! Kolaç ceyép
Upkın töbénde kötem.

*Kayalarda yaşayamaz
Ova yerde doğan beden...
Atla haydi! Kucak açıp
Uçurum dibinde bekliyorum.*

Tavdan biyéq gorurlığıñ...
Sin Sok, e min Sak kébék.
... Eflıysunnar limon buldı
Tугan yağın sagınıp.

*Dağdan yüksek gururun...
Sen Sok, ben ise Sak⁶ gibi.
Portakallar limon oldu
Memleketini özleyerek.*

(s. 109)

* * *

Közgélerné, terezlerné vattım...
Özgelenme, yukka ézleme.
Hezér indé şevlén kürér öçén
Kararsın sin miném küzlerge.

*Aynaları, pencereleri kırdım...
Kendini parçalama, boşa arama.
Şimdi artık gölgeni görmek için
Bakarsın sen benim gözlerime.*

6 Sak ile Sok: Doğduktan sonra anaları tarafından ormana terk edilen ve hep birbirlerini arayarak yaşayan efsanevi kardeş kuşlar.

Kürşélerden kaçtım, kэшélerden... *Komşulardan kaçtım, insanlardan...*
 Yörek haman başnı öyrete. *Yürek daima başa hükmeder.*
 Duslar da yuk, doşman da yuk hezér... *Dostlar da yok, düşman da yok şimdi...*
 Kérép adaş miném yöreкке. *Girip kaybol benim yüreкке.*

Kırışlıgıñ, gorurlıgıñ onıt, *Aksiliğini, gururunu unut,*
 Mindey bul dip küñel yalvara. *Benim gibi ol diye gönül yalvarıyor.*
 Yana-yana temug buldım indé, *Yana yana cehennem oldum artık,*
 Yoldız da yuk kükte sanarga. *Yıldız da yok gökte saymaya.*

Sin kaydadır çitte, bik yırakta, *Sen, nerededir bir köşede, çok uzakta,*
 "Söyem" süzé siña süz géne. *"Seviyorum" sözü sana söz sadece.*
 Süzleréñnén kaytavazı kaldı, *Sözlerinin yankısı kaldı,*
 Tik isémén kaldı üzéme. *Sadece ismin kaldı kendime.*

(s. 110)

* * *

Siné Ozatkanda

Sagınuvım basılmadı elé
 Açılmadı sinéñ yöregéñ
 Küzleréñnen yeş te kiptegen bit,
 Yılmayuvıñ elé kürmedém.

... Bilet yuktır bügén samolyetka,
 Buş urınnar yuktır poyezdga,
 Tramvaylar tulı halık bélen,
 ... Cil de, ene, moñlı cır suza.

Adaşırısñ... Kükte yıldızlar yuk,
 Yul tapmassın... Tön bik karañgı
 Tutırır kük aysız, yıldızsız tön
 Sinéñ bélen miném aranı.

Seni Uğurlarken

Hasretim dinmedi henüz
 Açılmadı senin yüreğın,
 Gözlerinde yaş da kurumamış ki,
 Gülümsemeni daha görmedim.

... Bilet yoktur bugün uçağa,
 Boş yer yoktur trende,
 Tramvaylar dolu halkla,
 Rüzgâr da, işte, hüzünlü şarkı söylüyor.

Kaybolursun... Gökte yıldızlar yok,
 Yol bulmazsın... Gece pek karanlık.
 Doldurur gibi aysız, yıldızsız gece
 Seninle benim aramı.

Köz sağışı miña küçe, diyséñ... *Güz hasreti bana göçer, diyorsun...*
 Téliyséñmé? Hezér yaz yasıym! *İster misin? Şimdi yaz yaparım!*
 Çeçek bélen kümem yöregéñné: *Çiçekle gömerim yüreğini:*
 Mehebbetnéñ alsu vazasın. *Sevginin pembe vazosunu.*

Kirek tügél çeçekleréñ, diyséñ, *Gerekmez çiçeklerin, diyorsun*
 Kirek tügél süzéñ: "Yaz yasıym". *Gerekmez sözün: "Yaz yaparım"*
 Kalsam, barı miné tabarsın sin, *Kalsam, hep beni bulursun sen,*
 Kitsem, sagınıp şigır yazarsıñ... *Gitsem, özleyip şiir yazarsın...*

Niçék itép cırlar yazıym di min? *Ne yapıp şarkılar yazayım diyorum ben.*
 Açalmadım sinéñ yöregéñ... *Açamadım senin yüreğini...*
 Küzleréñnen yeş te kipmegen bit, *Gözlerinde yaş da kurumamış ki,*
 Yılmayuvñ elé kürmedém. *Gülümsemeni daha görmedim.*

(s. 117)

* * *

Bügér tagın miné taşlap kittéñ... *Bugün yine beni terk edip gittin...*
 Töné buyı siné ézledém. *Gece boyu seni aradım.*
 Tañga kader möldereşép tordı *Sabaha kadar dolup durdu*
 Bar yıldızlar: sinéñ küzleréñ. *Bütün yıldızlar: Senin gözlerin.*

Sinéñ küzleréñ kük bar yıldızlar, *Senin gözlerin gibi bütün yıldızlar,*
 Sinéñ gevdeñ kébék ak tallar, *Senin vücudun gibi ak dallar,*
 Sin kitken yul kébék aynıñ yulı... *Senin gittiğin yol gibi aynı yolu...*
 Min adaşam, batam, butalam. *Ben kayboluyorum, batıyorum, şaşırıyorum.*

Yıldızlarga ürélem, buyım citmiy, *Yıldızlara uzanıyorum, boyum yetmiyor,*
 Koçağıma kérmiy tallar da... *Kucağıma sığmıyor dallar da...*
 "Ul kayda?" dip göller sorasalar, *"O nerede?" diye güller sorsalar,*
 Min ni diyép eytiym alarga?.. *Ben ne söyledim onlara?..*

Sin kayt indé. Yoldızlarını kızgan... *Sen dön artık. Yıldızlara acı...*
 Alar kabat yoldız bulsınnar. *Onlar yine yıldız olsunlar.*
 Koyaş çıgıp kile... Koyaş yulı *Güneş çıkıp geliyor... Güneşin yolu*
 Sin kaytaçak altın yul sıman. *Senin döneceğın altın yolu gibi.*

(s. 124)

* * *

Savbullaşuv

Mehebbetten ömét özgen çakta,
 Sinéñ bélen nige kaviştım?
 Sav bul indé! Şuşı kavişuvım
 Balsa idé soñğı yalgışım.

Vedalaşma

*Sevgiden ümit kesmişken,
 Seninle niye kavuştım?
 Hoşça kal artık! Bu kavuşmam
 Olsaydı son yanlışıım.*

Béz barası yuldan, behét ézlep,
 Sinéñ bélen küpler ütkenner...
 Sav bul indé! Takır yulıñ taşlıym,
 Onıtılsın urtak üpkeler.

*Bizim gideceğımız yoldan, mutluluk arayarak
 Seninle bir çokları geçmiş...
 Hoşça kal artık! Düzleşmiş yolunu bırakıyorum,
 Unutulsun ortak öfkeler.*

Uçlarımda kısıp totarımın min,
 Yörek kuysa kayçak atlıgıp.
 Sav bul indé! Gél üzéñe kalsın
 Ütkennernéñ mizgél-şatlıgı.

*Avuçlarımda sıkıp tutarım ben,
 Yörek heveslense ne zaman çırpınıp.
 Hoşça kal artık! Hep kendine kalsın
 Geçmişlerin anlık sevinci.*

Yakınaytır öçén ikébézné,
 Yañgırlar da yukka koygannar...
 Kaviştirmiy iken urtak kaygı,
 Kirek iken urtak hıyallar.

*Yakınlaştırmak için ikimizi
 Yağmurlar da boşa akmışlar...
 Kavuşturamazmış ortak kaygı,
 Gerekmış ortak hayaller.*

Kirek iken yeşérén köyénéçler,
 Kirek iken urtak söyénéç.

*Gerekmış gizli kederler,
 Gerekmış ortak sevinç.*

...Bér mizgélde başım yugaltsam da, ... *Bir zaman başımı kaybetsem de,*
 Meñgélékke diyép söydém iç. *Sonsuza kadar diye sevdim ya.*

Kéşélerge behét birgen söyüv
Miña birdé barı sağışın.
... Sav bul indé, soñğı mehebbetém,
Sav bul indé, soñğı yalgışım!

*İnsanlara mutluluk veren sevgi
Bana verdi bütün hasretini.
Hoşça kal artık, son sevgim,
Hoşça kal artık, son yanlışıım.*

(s. 127)

* * *

Kayt Sin Miña

Ömét kébék apak köymelerné
Görlevékte béрге agızdık.
Yazlar kilse, çıgam uramnarga,
Görlevékte aga yalgızlık.

Dön Sen Bana

*Umut gibi ak-pak kayıkları
Çağlayanda beraber yüzdürdük.
Yazlar gelse, çıkarım sokaklara,
Çağlayanda akar yalnızlık.*

Yöreklerden ortak yalkın alıp,
Uçaklarını béрге kabızdık.
Uçak bulıp yandı béznéñ söyüv.
Kölé bulıp kaldı yalgızlık.

*Yüreklerden ortak ateş alıp,
Ocakları birlikte tutuşturduk.
Ocak olup yandı bizim sevgimiz,
Külü olup kaldı yalnızlık.*

Şatlıklar da kürdém, kaygılar da,
Kürmedém tik sinnen yavızlık.
E nişe soñ kargıym ütkennerné?
Yavızlıkmı elle yalgızlık?

*Mutluluklar da gördüm, kaygılar da,
Görmedim yalnız senden kötülük.
Niye ki lânetliyorum geçmişleri?
Kötülük mü yoksa yalnızlık?*

Sinéñ küzler töslé sağışlı tön,
Sinéñ şevleñ kébék yalgızlık.
Kayt sin miña. Ortak yalgızlıknı
Görlevékte béрге agızıyk.

*Senin gözlerin gibi hasretli gece,
Senin aksin gibi yalnızlık.
Dön sen bana. Ortak yalnızlığı
Çağlayanda birlikte yüzdürelim.*

(s. 160)